

ARMOEDE EN POLITIEKE VERANTWOORDELIJKHEID

(een toespraak gehouden op 26 september 2008 ter gelegenheid van het 160-jarig bestaan van de Vincentius-vereniging Arnhem, door John Veldman)

Voor mij is het een bijzondere uitdaging èn een bijzondere gewaarwording om u vandaag over juist dit thema te mogen toespreken. En dat heeft mede te maken met mijn verleden in deze stad. Ik woon hier nu 30 jaar. In 1977 ben ik geslaagd voor mijn doctoraal theologie en in 1978 werd ik in Arnhem benoemd als bedrijfspastor. Ouderen kennen misschien nog wel EIBA: de oecumenische samenwerking tussen Evangelie & Industrie en Bedrijfspastoraat Arnhem.

(Samen met o.a. de Vincentiusvereniging hebben we trouwens in 1986 nog het Interkerkelijk Werkgelegenheidsfonds Arnhem (IWA) opgericht, een soort microkredietverschaffing avant la lettre).

In het bedrijfspastoraat had ik contact met kerken en bedrijven. Het was de tijd van de opkomende werkloosheid en de daarmee gepaard gaande tweedeling en verarming. Vanuit dit bedrijfspastoraat waren we mede-oprichter van groepen als Gelders Platform WAO'ers', 'Kerkvrouwen/Bijstandsvrouwen' en 'De Arme kant van Arnhem'. In die tijd begonnen we ook met het organiseren van gesprekken tussen mensen uit deze groepen en lokale politici. En nu doe ik ineens aan deze gesprekken mee als politicus, want ik ben in maart 2006 gekozen tot gemeenteraadslid. Dit maakt voor mij de uitdaging om hier over 'Armoede en Politieke verantwoordelijkheid' te spreken zo bijzonder.

Ik zal mijn verhaal indelen langs vier lijnen:

1. eerst wil ik heel kort iets vertellen over die *gesprekken met politici*;
2. vervolgens wil ik ingaan op de *concrete mogelijkheden voor de lokale politiek* op het gebied van armoedebestrijding;
3. daarna ga ik in op de *verantwoordelijkheden van de politiek* bij armoedebestrijding
4. en als laatste wil ik iets zeggen over de *relatie tussen de verantwoordelijkheid van de politiek en de verantwoordelijkheid van particulier initiatief, met name vanuit kerken*

1. Gesprekken met politici

Het eerste dat me opvalt nu ik als politicus deelneem aan de gesprekken met mensen uit de 'Arme Kant' is dat mijn beleving van die gesprekken ineens heel anders is. Als politicus moet je altijd in grote lijnen denken. Daarbij irriteren de bijzondere gevallen vaak. Je hoopt als politicus dan altijd dat het om uitzonderingen gaat. Bijzondere gevallen passen zo moeilijk in algemeen beleid.

Ik neem aan de gesprekken deel als politicus, als fractiespecialist van mijn partij. Datzelfde geldt voor de 4 andere politici die meedoen. Vijf partijen in Arnhem doen dus mee en vier niet! Dat zegt op zich ook al het nodige. Van fractiespecialisten mag je verwachten dat zij een bijzondere belangstelling hebben voor het onderwerp. Maar dat betekent niet automatisch dat zij die ervaringen vanuit die gesprekken ook gemakkelijk kunnen overbrengen op partijgenoten. Als fractiespecialisten in de gesprekken weer eens 'geraakt' worden, wil dat niet zeggen dat de fractie als geheel 'geraakt' wordt. Met mijn directe collega's fractiespecialisten is het meestal niet zo moeilijk op één lijn te komen. Maar soms kost het moeite collega's in de achterliggende partijen mee te krijgen. Zeker wanneer er zoveel aandacht uitgaat naar al die megaprojecten, de woningbouwproblematiek, het milieu, verkeerskwetsies, ruimtelijke ordening etc. Die zaken worden merkwaardig genoeg gezien als behorend tot de harde sector. Armoedebestrijding is iets van de zachte sector. In de harde

sector gaat meer geld om, zijn de onderwerpen publicitair interessanter; bovendien staan ze veel vaker op de agenda (ze lenen zich vaak beter om te scoren)

2. Concrete mogelijkheden voor lokale politiek op het gebied van armoedebestrijding

Het allerbelangrijkste voor een plaatselijke politicus bij armoedebestrijding is dat hij/zij niets mag doen aan inkomensbeleid. Dat is een zaak die uitsluitend is voorbehouden aan de landelijke politiek. Plaatselijk mag alleen aanvullend beleid en maatwerk ontwikkeld worden

** Bijzondere Bijstand*

Het belangrijkste middel daarbij is de Bijzondere Bijstand. Ik wil hiervan zonder al te technisch te worden - enkele voorbeelden geven

- mogelijkheid bieden van een goedkope collectief aanvullend ziektekostenverzekering; (plaatselijke Sociale Dienst sluit een collectieve overeenkomst met een verzekeringsmaatschappij, bijstandsgerechtigden kunnen er individueel voor kiezen mee te doen)
- mogelijkheid tot toekenning van een LangdurigheidsToeslag (LDT); (als je langer dan 5 jaar in de bijstand zit, kun je een toeslag krijgen; vanwege het uitgeput zijn van financiële reserves en het aan vervanging toe zijn van veel kleren, goederen etc. is dat ook echt wel nodig) Plaatselijk krijgen we overigens volgend jaar meer mogelijkheden t.a.v. de toekenning van de LDT.
- mogelijkheid tot kortingen op b.v. sport, theater, bibliotheek, filmhuis, museum, zwembad, deelname aan uitjes, dagtrips. Ook meer en meer zaken die met school te maken hebben vallen daaronder. Het middel hierbij is de ArnhemCard. AC geldt voor mensen die niet méér aan inkomen hebben dan 120% van de bijstandsnorm. In Arnhem betreft dat meer dan 1/6 - 1 op de 6 - van alle huishoudens!!! Er zijn bijna 20.000 volwassenen met zo'n ArnhemCard en daarnaast zijn er ook nog bijna 5000 kinderen met een kindpas!
- Andere zaken zijn o.a. nog schuldhelpverlening, leenbijstand, en - ook heel belangrijk - hulp bij het zogenoemde 'terugdringen van het niet-gebruik'. Dat wil zeggen: hulp bieden aan mensen, opdat ze gebruik maken van de regelingen die voor hen bedoeld zijn, maar waarvan ze niet weten hoe ze daar gebruik van kunnen maken. In Arnhem kennen we daarvoor o.a. de Formulierenbrigade. In de eerste periode van haar bestaan heeft de brigade gemiddeld € 900,- per huishouden opgehaald; en als je alleen de huishoudens rekent bij wie het iets opgeleverd heeft dan gaat het zelfs om gemiddeld € 1600,-. Het gaat hierbij om een bedrag op jaarbasis.

** Alert-zijn*

We kunnen als plaatselijke politici dus wel wat betekenen, maar we zijn beperkt door regels en de financiële mogelijkheden. En je moet als fractiespecialist steeds heel alert blijven, met name als het gaat om de financiën. Ik geef enkele voorbeelden:

- Bij de behandeling van de jaarrekening 2006 van de gemeente werd voorgesteld om de reserve die opgebouwd was bij de Bijzonder Bijstand af te romen en naar de algemene middelen over te hevelen. Er was te weinig geld uitgekeerd en daardoor was de reserve boven het afgesproken maximum terechtgekomen. Het heeft heel veel moeite gekost de gemeenteraad ervan te overtuigen dat aan die reserve niet getornd mocht worden. De wethouder, een al welwillendheid, stelde: "we krijgen het geld gewoon niet weggezet!". Op het allerlaatste moment hebben we er toen nog voor kunnen zorgen dat dat geld besteed zou worden aan een eenmalige gratis verstrekking van een setje van 5 spaarlampen aan ArnhemCard-houders en aan een aanvullende uitkering aan mensen met te weinig AOW.

- De rijksoverheid komt dit jaar en volgende jaren met extra gelden die bedoeld zijn voor armoedebestrijding in het algemeen, voor armoedebestrijding bij kinderen en voor schuldsanering. Maar die gelden worden als een algemene uitkering toegekend. Dus je moet er nog wel voor zorgen dat vastgesteld wordt dat die bedragen voor armoedebestrijding daarvoor niet alleen bedoeld zijn, maar ook bestemd/geoormerkt worden. Bedoeld betekent dat je ze daarvoor mag gebruiken, bestemd dat je ze daarvoor moet gebruiken! Snapt u de nuance?
- Onlangs was er een discussie over het verhogen van tarieven voor sport en cultuureducatie. Ogenblikkelijk werd erbij gezegd dat dit voor mensen in armoede toegankelijk zou blijven: er zou compensatie komen voor ArnhemCard-houders. Maar op de vraag of er dan ook een daarbij passend budget overgeheveld zou worden voor de financiering naar het budget van de AC werd niet volmondig bevestigend geantwoord!!!

3. *Verantwoordelijkheid en visie*

Een half jaar geleden is de gemeente Arnhem onder het motto ‘Arnhem Omarmt’ aan de gang gegaan met de herijking van haar eigen armoedebeleid. Uit allerlei onderzoeken blijkt Arnhem slecht te scoren op het gebied van tweedeling en leefbaarheid. In Arnhem is 5,9% van de beroepsbevolking bijstandsgerechtigd; terwijl het landelijk gemiddelde 2,7% is en het gemiddelde voor de grote steden 4,4%. In Arnhem dus 5,9%. Het is dan ook terecht dat er druk op het college wordt uitgeoefend om zijn eigen beleid in deze nog eens kritisch onder de loep te nemen.

Een ambtelijke werkgroep, waarbij 3 van de 5 wethouders betrokken zijn, heeft een ‘startnotitie’ geschreven met uitgangspunten, oriëntaties, richtingen, etc. Deze notitie is in 2 zogenaamde ‘stadsgesprekken’ breed besproken met zo’n 50 vertegenwoordigers uit de doelgroep, van organisaties van kerken en particulier initiatief, ambtelijke organisaties, raadsleden en andere betrokkenen. Het waren zeer geanimeerde, maar ook breed uitwaaiende gesprekken. En op dit moment worden de uitkomsten vertaald naar de Armoede Agenda, die in het najaar aan de Raad wordt voorgelegd.

* *Groot belang*

Het is van groot belang dat zoveel direct betrokkenen - mensen die echt weten van de hoed en de rand - aan de stadsgesprekken deelgenomen hebben. Op deze manier kan bekeken worden waar de gaten liggen, of waar er langs elkaar heen gewerkt wordt en hoe alle krachten gebundeld kunnen worden. Een brede benadering om een breed draagvlak te creëren. De gemeente voelt zich aan al die mensen, die zich meestal op vrijwillige basis inzetten, zeer verplicht. Ze weet dat de overheid niet alles kan regelen en wil alle middelen en mogelijkheden zo goed mogelijk gebruiken. Ze heeft daarom aangegeven hierin de ‘regiefunctie’ te willen vervullen.

Samenwerking is natuurlijk broodnodig. Regels en procedures moeten vereenvoudigd, trajecten moeten aansluiten. Geen woorden maar daden: en dat in goede onderlinge afstemming. Broodnodig allemaal, maar wel met het risico dat de armoedeproblematiek louter instrumenteel benaderd wordt.

* *Visie*

Ook een politiek-inhoudelijke discussie is nodig. Welke visie heb je op armoede?

- Hoe ver ga je en hoe ver kun je gaan met armoedebestrijding? Er zullen altijd armen in ons midden zijn, zeker mondiaal, maar ook nationaal en lokaal. Armoede is niet direct meetbaar m.b.v. cijfertjes. Wat is nu het absolute minimum? Welke elementen betrek je daarin? Spreek je over kale bestaanszekerheid of over een minimale basis voor een

menswaardig leven? Aan deze discussie kun je niet voorbij, wanneer je wilt spreken van een zorgzame overheid. Bovendien is armoede altijd relatief: des te schrijnender naarmate er meer rijkdom is.

- In die zin kunnen we zeggen dat armoedebestrijding altijd ook emancipatiestrijd is. Het gaat om participatie versus uitsluiting. Het gaat erom mensen nieuwe kansen te geven in ongelijke machtsverhoudingen, om het wegnemen van hindernissen. Het gaat om - met een duur woord - empowerment. de nadruk moet liggen op de eigen kracht van mensen. Maar daarmee zijn we er niet!!!!!!

Nadruk leggen op eigen kracht van mensen is een breed gedragen politiek uitgangspunt. Hierover is links en rechts, liberaal en socialistisch het eens. Maar hoe vul je dat in?

- Neem je als uitgangspunt dat iedereen financieel geprikkeld moet worden aan het werk te gaan? Fraai als je ziet dat er veel laaggeschoolde armen zijn en dat er juist in dat segment nauwelijks of geen werkgelegenheid meer is.
- Is het uitgangspunt dat iedereen met een heel keur van instrumenten bemiddeld en begeleid moet worden naar betaald werk?
(instrumenten als ArbeidsToeleidingsCentrum (ATC), matchingteams, opstapbanen, werken voor de stad en nog het een en ander)?
Bedoeld om kansen van mensen te vergroten, vooral door in de leerwerktrajecten een belangrijke opleidingscomponent te verwerken?
Maar soms worden er geen andere activiteiten aangeboden dan het inpakken van schroefjes. Dit is dan zogenaamd nodig om weer arbeidsritme op te doen, maar is ook al eens een moderne vorm van dwangarbeid genoemd.
En dan is er nog het risico dat dit soort instrumenten gebruikt worden om aan goedkope arbeidskrachten te komen. Zo is er het voorbeeld bekend van een bijstandsgerechtigde die bij de Hema in een zogenaamde participatiebaan moest gaan werken, terwijl datzelfde bedrijf haar eerder in een normale sollicitatieprocedure als te duur en te oud had afgewezen.
- Of is het uitgangspunt dat maatschappelijk-nuttige vrijwilligerswerk al voldoende is? Maar moet dit dan niet ook op dezelfde manier gefaciliteerd en beloond worden?
- Of waarom niet al dat dure geld voor bemiddelingsbureaus en bemiddelingsinstrumenten inzetten om bepaalde wegbezuinigde arbeid gewoon weer te betalen?

In al deze benaderingen ligt de nadruk op de eigen kracht van mensen, maar de politieke uitkomst ligt nogal verschillend.

- Een politiek-inhoudelijke discussie gaat veel verder dan een instrumentele benadering. Het gaat b.v. ook om de bejegening, de wijze waarop mensen in de armoede tegemoet getreden wordt. Worden de regels gemaakt op basis van de kans dat mensen frauderen, zoals door de Klantenraad en in de gesprekken tussen kerkmensen en politici nogal eens naar voren gebracht wordt? Wordt het hebben van schulden als iemands eigen verantwoordelijkheid gezien: het gevolg van individuele incompetentie en falen? Of wordt daarbij ook gekeken naar onze consumptiecultuur, de groepsdwang (kinderen die erbij willen horen), de opdringerige banken van lening, de bijna misdadige postorderbedrijven en ga zo maar door?

Dáár ligt primair de politieke verantwoordelijkheid. Al wordt die discussie nauwelijks gevoerd en hebben we het al heel gauw weer over regels, procedures en trajecten. Het is al bij de kredietcrisis: er wordt meer gekeken naar wat er moet gebeuren om de zaak weer op te lappen, dan dat het falende sociaal-economische systeem fundamenteel aangeklaagd en veranderd wordt. Vroeger klonk nog wel eens de leus 'Weg met de vrije-markt-economie,

weg met het kapitalisme!'. Ik wil me als GroenLinks-politicus graag verantwoorden voor het feit dat ik een actieverleden in deze heb en hier nu nog steeds achter sta!

In de politieke armoedebestrijding zijn er vaak ook meer rekenmeesters dan hulpverleners. Bij hen draait alles om regeltjes, productie en rechtmatigheid. En is het consulente kwalijk te nemen wanneer ze zich niet in de cliënt verplaatsen? Ze hebben dat niet geleerd, zijn daar niet op geselecteerd en het wordt eigenlijk ook niet van hen gevraagd.

4. Overheid – kerken en particulier initiatief

Kerken en particulier initiatief moeten meewerken aan structuren van gerechtigheid. Daarom moeten ze zich ook mengen in het politieke debat. Ook als ze intern verdeeld zijn. Zij vormen vitale organen in de democratie. Maar bij de huidige ontwikkelingen in de politiek, met al haar nadruk op regeltjes, procedures en trajecten moeten ze voorkomen dat ze geïnstrumentaliseerd worden. Ze moeten ervoor waken dat de politiek die de regie wil voeren hen gaat beschouwen als instrumenten: als een goedkoop reservoir aan vrijwilligers en als een aanvullende bron van financiering.

** Eigen verantwoordelijkheden*

Kerken hebben een eigen, een andere rol en verantwoordelijkheid dan de politiek. Dit is niet alleen een politieke afweging, maar ook theologisch gemotiveerd. In de parabel van de Barmhartige Samaritaan laat Jezus op prachtige wijze zien wat de eigen verantwoordelijkheid van de gelovige is. Hij geeft daarin antwoord op de vraag wie onze naaste is, die we zoals in de Tien Geboden staat net zo moeten liefhebben als onszelf.

De parabel vertelt het verhaal van een gewonde man langs de weg. Twee belangrijke mensen uit de Joodse gemeenschap, een priester en een leviet, lopen met een grote boog langs hem heen zonder te helpen. Samaritanen in die tijd hoorden tot een heel andere gemeenschap, waren outsiders, werden veracht. En juist zo'n Samaritaan helpt de gewonde man. Daarmee geeft Jezus antwoord op de vraag 'wie onze naaste is'. Meestal wordt daaruit als les getrokken dat alle mensen - en vooral de mensen in nood - onze naasten zijn. Het is een zaak van het geweten iedereen zonder aanzien des persoons te helpen. Het wordt een soort universele regel, een code. Maar daarmee gaan we juist voorbij aan de essentie van het verhaal.

De Samaritaan, de outsider, doorbreekt juist de code van zijn tijd. Hij geeft antwoord op de vraag van een concreet persoon. Hij heeft lak aan conventies, regeltjes, procedures. Hij ontmoet toevallig - toeval is een gruwel voor politieke beleidsmakers - een concrete medemens in nood en hij gaat in op diens appèl. Hij is zijn naaste. Geven en ontvangen lopen in elkaar over. En zo ontstaat er een nieuwe band, een nieuw verband. Een verband met iemand die daarvoor een outsider was, er niet bij hoorde (niet participeerde). Theologisch wordt dit 'het binnentreden in een netwerk van agapè' genoemd. Een netwerk, een gemeenschap van liefde die van God komt. Een gemeenschap waarin liefde en compassie onvoorwaardelijk zijn. Geworteld in het besef dat je ten diepste een wezen bent naar het beeld van God. In die zin weten christen-gelovigen dat ze op de een of andere manier aan elkaar gegeven zijn. Hun uiteindelijk ideaal richt zich op relaties waarin geven en ontvangen in elkaar overgaan.

Hierin ligt de eigen verantwoordelijkheid van de christen-gelovige.

Maar hiermee kun je je niet direct richten tot de politiek. Je kunt dit niet onbemiddeld omzetten in politieke verantwoordelijkheid.

** Bemiddeling*

Politieke en de kerkelijke verantwoordelijkheid worden aangestuurd vanuit 2 verschillende idealen:

- De politiek moet uitgaan van wat haalbaar is. Moet voor iedereen toegankelijke basiszorg en basisvoorzieningen leveren. Moet mensen een waardig bestaan verzekeren. Moet zorgen dat mensen krijgen waar ze recht op hebben. Moet willekeur vermijden
- Kerken gaan uit van het onhaalbare ideaal van het koninkrijk Gods. Gelovigen worden geroepen heel concreet mee te werken aan de realisering ervan. Maar de volle realisatie wordt gedragen door Gods liefde. Dit geeft ook een drive aan vrijwilligers waardoor ze het risico durven te lopen de mist in te gaan: de komst van het koninkrijk is niet van hen afhankelijk, het wordt ze gegeven. Ze kunnen zich meer door hun hart laten leiden dan door de regels.

Vanuit beide verantwoordelijkheden moet het gesprek plaatsvinden. Er moet een taalveld gevonden worden, waarop het gesprek van twee kanten plaats kan vinden. In een oecumenisch debat wordt hiernaar telkens opnieuw gezocht. Als katholiek theoloog - en hier bij de Vincentius-vereniging - sluit ik allereerst aan bij het taalveld dat het Katholiek Sociaal Denken voorstelt. In dat denken kunnen politici en gelovigen inhoudelijk rond 4 pijlers met elkaar in gesprek over ieders eigen verantwoordelijkheid:

- in de politiek wordt de term menselijke waardigheid gebruikt; gelovigen kunnen daarbij aansluiten met hun denken over mensen als 'beeld van God'
- in de politiek gaat het over 'algemeen welzijn'; gelovigen spreken over het 'bonum commune': cui bono cui malo, wie wordt er beter van en wie slechter?
- solidariteit is een politieke term, die aansluit bij de gelovige 'voorkeursoptie voor de armen'.
- in de politiek wordt gezocht naar een goede balans tussen centralisatie en decentralisatie; het Katholiek Sociale Denken kent de term 'subsidiariteit': leg de verantwoordelijkheid daar waar hij het beste opgepakt kan worden. En in dit licht kent de gelovige een eigen verantwoordelijkheid toe aan de overheid, die ze benoemt als 'schild voor de zwakken'. Dat is niet de verantwoordelijkheid van kerken en in die zin is kerkelijke hulp bij armoedebestrijding ook altijd 'hulp onder protest': een aanklacht tegen een falende overheid.

Kerken en met kerken verbonden organisaties moeten alert blijven op hun eigen rol en verantwoordelijkheid. Hun inspanningen bij armoedebestrijding zijn groot en de laatste jaren wordt dit gelukkig ook steeds meer onderkend. Nu dreigt het gevaar dat die erkenning zo groot is dat de politiek ook gebruik wil maken van die charitatieve organisaties en netwerken. En niet alleen gebruik maken, maar ook nog de regie voeren. Het moge duidelijk zijn dat mijn pleidooi luidt 'Pas op voor die valkuil!. Blijf je werk doen, zoals je altijd gedaan hebt! Blijf helpen 'onder protest'!!!!'

Ik spreek hier tijdens het jubileum van de Vincentius-vereniging Arnhem. En deze Vincentius-vereniging kent een lange en bewonderenswaardige traditie, kent haar eigen rol en verantwoordelijkheid bij de armoedebestrijding. In Arnhem dus al 160 jaar. Ze is creatief en vindingrijk. Vincentius à Paulo, wiens sterfdag in 1660, we morgen gedenken kan trots zijn. Ik wens iedereen die zich tot hem aangetrokken voelt en speciaal de jubilaris Vincentius-vereniging Arnhem van harte geluk